ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ, УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

FACULTY OF LAW, GOCE DELCEV UNIVERSITY, STIP

ЕДИНАЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
ELEVENTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ
SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

З Б О Р Н И К Н А Т Р У Д О В И
-СЕКЦИЈА МЛАДИ ИСТРАЖУВАЧИ-

P R O C E E D I N G S
-SECTION YOUNG RESEARCHERS-

ШТИП 2024
STIP 2024

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ, УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП, РЕПУБЛИКА С.МАКЕДОНИЈА

УНИВЕРЗИТЕТ
ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

ЕДИНАЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ

З Б О Р Н И К НА Т Р У Д О В И
(СЕКЦИЈА МЛАДИ ИСТРАЖУВАЧИ)

ШТИП 2024

FACULTY OF LAW, GOCE DELCEV UNIVERSITY, STIP, NORTH MACEDONIA

ELEVENTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

P R O C E E D I N G S

-SECTION YOUNG RESEARCHERS-

STIP 2024

Eleventh International Scientific Conference SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD
©2024 Copyright Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia:
Adress: Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia,
Ul. Krste Misirkov bb, PO box 201,2000, Stip, R.N. Macedonia
www.ugd.edu.mk
Печати / Print: 2-ри Август-Штип / 2-ri Avgust-Shtip
Уредници: Елена Максимова, Јорданка Галева, Наташа Мирославева, Ана Панева, Кристијан Панев
Технички уредник: Елена Максимова, Ана Панева

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.42:005.44(062)
304-027.511(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција Општествените промени во глобалниот свет (11 ; 2024 ; Штип)
Општествените промени во глобалниот свет [Електронски извор] :
зборник на трудови : секција Млади истражувачи / Единаесетта меѓународна научна конференција = Social changes in the global world : proceedings :
section Young researchers / Eleventh international scientific conference. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Правен факултет ; Shtip
: Goce Delcev University, Faculty of law, 2024

Начин на пристапување (URL): https://js.ugd.edu.mk/. - Текст во PDF формат, содржи 207 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 18.09.2024. - Трудови на мак. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-277-075-8

а) Општествени промени -- Глобализација -- Собири

COBISS.MK-ID 64437253

•All manuscripts were subject of double-blind peer review process.
•No responsibility can be accepted by the publisher or compilers for the accuracy of the information presented. The expressed opinions are of the authors and does not necessarily coincide with views of the Program Committee and the Organizational Committee of the conference
•The UDK numbers for each of the manuscripts are contained in the electronic version of the proceedings, available on: http://js.ugd.edu.mk/index.php/scgw

Организациски комитет/ Organizational Committee

Elena Maksimova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, Republic of North Macedonia, elena.maksimova@ugd.edu.mk
Jordanka Galeva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jordanka.galeva@ugd.edu.mk
Natasa Miroslaveva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia natasa.doneva@ugd.edu.mk
Ana Paneva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, ana.zdraveva@ugd.edu.mk
Kristijan Panev LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, kristijan.panev@ugd.edu.mk

Програмаски комитет/ Program Committee

Agim Nuhiu PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, North Macedonia, agim.nuhiu@unite.edu.mk

Alenka Verbole PhD, currently - OSCE Mission in Tirana, University of Ljubljana, Slovenia, alenka.verbole@osce.org

Ana Nikodinovska Krstevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia,
ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Anastasia Bermúdez Torres PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liege, Belgium,
abermudez@ulg.ac.be

Angel Ristov, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, angelristov@yahoo.com

Anđelija Tasić, Faculty of Law, PhD, University of Niš, Serbia,
andjelija@praf.ni.ac.rs

Andon Majhoshev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, andon.majhosev@ugd.edu.mk

Aleksandra Gruevska Drakulevska, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, a.gruevskadrakulevski@pf.ukim.edu.mk

Biljana Puleska - Janushevska, PhD, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, North Macedonia, biljana.puleska@fon.edu.mk

Borka Tushevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, borka.tusevska@ugd.edu.mk

Darko Dimovski, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Serbia, darko.dimovski@yahoo.com

Darko Spasevski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, spasevski_d@yahoo.com

Elena Ivanovna Nosreva PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, elena@nosyreva.vrn.ru

Gabriela Belova PhD, Faculty of Law, University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria, gbelova@hotmail.com

Gemma Andreone PhD, Institute for International Legal Studies of the Italian National Research Council (ISGI - CNR), Italy, gemma.andreone@gmail.com

Ice Ilijevski, PhD, Faculty of security – Skopje, University St. Kliment Ohridski – Bitola, North Macedonia, ilijevski@fb.uklo.edu.mk

Zorica Siljanovska, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, North Macedonia, zoricasiljanovska@yahoo.com

Igor Kambovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, igor.kambovski@ugd.edu.mk

Ivana Bajakić PhD, Department of Economic Sciences, Faculty of Law, Zagreb, Croatia, ivana.bajakic@pravo.hr

Jadranka Denkova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jadranka.denkova@ugd.edu.mk

James C. Helfrich PhD, Global Scholars, Liberty University, Colorado, USA, jchelfrich@aol.com

Jasna Bacovska Nedic, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, jasnab2002@yahoo.com

Jovan Ananiev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Jovan Zafiroski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia, j.zafiroski@pf.ukim.edu.mk

Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, kristina.miseva@ugd.edu.mk

Kristine Whitnable PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, kristine.whitnable@ugd.edu.mk

Maciej Czerwinski PhD, Institute of Slavic Philology, Jagiellonian University, Krakow, maciej.czerwinski@uj.edu.pl

Marija Ampovska, PhD, Faculty of Law, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, marija.ampovska@ugd.edu.mk

Marija Ignjatovic PhD, Faculty of Law, University of Nis, Serbia,
marija@prafak.prafak.ni.ac.rs

Migena Leskoviku Prof. Dr, University of Tirana, Albania,
migena.leskoviku@gmail.com

Milica Sutova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, milica.sutova@ugd.edu.mk

Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, butusova@law.vsu.ru

Nerma Colakovik PrgudaPhD, Univerzitet Dzemal Bijedic, Mostar, Bosna and Herzegovina, nerma@unmo.ba

Nikolai Baranov PhD, Baltic State Technical University Voenmeh, At. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia, nicbar@mail.ru

Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be

Novak Krstić, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Serbia,
novak@praf.ni.ac.rs

Olga Koshevaliska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, olga.kosevaliska@ugd.edu.mk

Ruzica Simic Banovic, PhD, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, ruzica.simic@pravo.hr

Silviu G. Totelecan PhD, Cluj-Napoca Branch of Romanian Academy, Socio-Human Research Department of "G. Baritiu" History Institute, Romania,
silviu.totelecan@g,ail.com

Slavejko Sasajkovski PhD, Institute for Sociological, Political and Legal Research, University “St. Cyril and Methodius”, Skopje, North Macedonia,
bilbilef@isppi.ukim.edu.mk

Strahinja Miljkovića PhD, Faculty of Law, Mitrovica,
strahinja.miljkovic@pr.ac.rs

Strashko Stojanovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Suzana Dzamtoska Zdravkovska PhD, American University of Ras Al Khaimah, Ras Al Khaimah, suzana.zdravkovska@aurak.ac.ae

Tamara Djurdjic Milosevic, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Serbia, tdjurdjic@jura.kg.ac.rs

Tamara Perisin, MJur (Oxon) PhD, Department of European Public Law - Jean Monnet, University of Zagreb - Faculty of Law, Croatia, tamara.perisin@pravo.hr

Tatyana Dronzina, PhD, Professor, Political Science Department, St. Kliment Ohridski University of Sofia, Bulgaria, drozina@gmail.com

Tunjica Petrašević PhD, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia, tpetrase@pravos.hr

Viktoria Serzhanova, PhD, University of Rzeszow, Faculty of Law and Administration, viktoria@ur.edu.pl

Wouter Van Dooren PhD, Public Administration and Management, University of Antwerp, Belgium, wouter.vandooren@uantwerpen.be

Yuriy Nikolaevich Starilov PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, juristar@vmail.ru

Zeynep Ece Unsal, PhD, Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences - Department of Political Science and International Relations, zeunsal@gelisim.edu.tr

TABLE OF CONTENTS

Aliti Nora
CONVERSION OF PREFERRED SHARES INTO COMMON SHARES LEGAL ASPECTS AND CHALLANGES.. 13

Cvetkovska Angela
APPLICATION AND IMPORTANCE OF INTERNET MARKETING AMONG BUSINESS ENTITIES IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA 23

D'Ignazio Martina
A NEW "SUSTAINABLE" TAXATION: THE CARBON (MEAT) TAX.......................... 37

Dimofte Ana-Maria
THE JURISDICTION OF THE CHOSEN JUDGE 47

Gazepova Veronika
ANALYSIS OF CRIMES AGAINST THE ENVIRONMENT AND HUMAN HEALTH, WITH SPECIAL REFERENCE TO THE CRIME - ENVIRONMENTAL POLLUTION ... 55

Georgievska Hristina
FORMS AND POLITICS OF PROTECTION OF COMPETITION.................................... 65

Jovanov Ilija
THE APPLICATION OF THE ALTERNATIVE MEASURE COMMUNITY SERVICE ORDER AS AN ALTERNATIVE TO SHORT PRISON SENTENCES IN THE SUPPRESSION OF LESS SERIOUS CRIMES 81

Manchev Gjorgi
LEGAL-MEDICAL ASPECTS OF GUILT CAPACITY 91

Mladenovska Stojanovska Stefani
THE EFFECTS OF ANNULMENT OF ARBITRATION AWARDS 99

Paneva Ana
ENSURING ELDERLY RIGHTS: EXPLORING LIFETIME SUPPORT CONTRACTS IN EU MEMBER STATES... 109

Paneva Tanja
E-GOVERNMENT ADOPTION DETERMINANTS: A THEORETICAL OVERVIEW SUPPORTED BY LITERATURE REVIEW EVIDENCE 121

Pjetri Ana
POST HUMAN REPRODUCTION (POST MORTEM): PARENTAL STATUS AND INHERITANCE STATUS OF THE CHILD 133

Scamardella Rosa
THE CARTAGENA CONSENSUS: FROM FAILURE TO DIALOGUE FOR LATIN AMERICAN REGIONALISM 143

Spasevski Gjorgi
THE CHALLENGES FOR THE ‘PAX EUROPAEA’ CONCEPT IN CONDITIONS OF SECURITY ESCALATION.. 151

Surlovska Ristevska Roze, Buraliev Ivan
THE POSITION OF ROMA CHILDREN IN COURT PROCEEDINGS 161

Trajkovska Elena, Del Becaro Tommaso, Mijalkov Bogoljub
PREVENTION OF CYBERCRIME IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) WITHIN THE EUROPEAN UNION.. 177

Zogiani Ermonda
PARENTAL RESPONSIBILITY AFTER DIVORCE: THE LAW OF KOSOVO IN A COMPARATIVE CONTEXT... 191

UDC: 347.68:364.6-053.9(497.7)
347.68:364.6-053.9(4-672EУ)

ENSURING ELDERLY RIGHTS: EXPLORING LIFETIME SUPPORT CONTRACTS IN EU MEMBER STATES

Paneva Ana
Teaching Assistant, Faculty of Law, Goce Delcev University Stip, North Macedonia
ana.zdraveva@ugd.edu.mk

Abstract

The Article 25 of the Chapter of Fundamental Rights of the EU recognizes the rights and protection of elderly people, this paper aims to elaborate on whether a lifetime support contract can be used as a legal instrument to ensure effective enforcement of Article 25.

In the first part, this paper will analyze the possible participants/parties in the lifetime maintenance agreement vis-a-vis the subject/s who are responsible for ensuring the effective protection of the rights of the elderly. In particular, the article will analyze who can be a subject of the contract vis-à-vis, who is responsible for ensuring the effective enjoyment of the rights, and protection of elderly people under EU Law. In the second part of the paper, we will analyze the second problem related to the need to improve the legal protection of the elderly who are involved in these agreements. The lack of legal knowledge among these people often results in an incorrect understanding of their rights and obligations, which can lead to unforeseen consequences when it comes to support and property issues. In many cases, the elderly may not be aware that they are entitled to legal aid or cannot afford to wait for court decisions due to their age. Finally, the third part of the paper will deal with the regulation of the lifetime support agreement in the EU member states and how it is regulated in the legal systems.

This paper will give an analysis of legal texts, court decisions, and how theoretical positions are carried out, to see which subjects appear in this type of contract and what their rights and obligations are. The comparative method will be applied to investigate the regulation of this agreement in the EU member states and to determine whether it is regulated consistently. The main goal is to identify the differences and similarities between different legal systems and their protection of the rights of the elderly. This paper will also propose recommendations for improving the arrangement of this legal institute.

Keywords: *Lifetime support contracts, elderly rights, Article 25 CFREU, legal protection, EU member states, comparative analysis, legal regulation*

ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА СТАРИТЕ ЛИЦА: ИСТРАЖУВАЊЕ НА ДОГОВОРИТЕ ЗА ДОЖИВОТНА ИЗДРШКА ВО ЗЕМЈИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕУ

Панева Ана
Асистент, Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев", Штип, Северна Македонија
ana.zdraveva@ugd.edu.mk

Апстракт

Членот 25 од Повелбата за фундаментални права на ЕУ ги признава правата и заштитата на старите лица, овој труд има за цел да елаборира дали договорот за доживотна издршка може да се користи како правен инструмент за да се обезбеди ефективно спроведување на член 25.

Во првиот дел, овој труд ќе ги анализира можните учесници/страни во договорот за доживотна издршка vis-a-vis субјектот/ите кои се одговорни за обезбедување на ефективна

заштита на правата на старите лица според член 25 од CFREU. Конкретно, написот ќе анализира кој може да биде субјект на договорот vis-à-vis, кој е одговорен за обезбедување на ефективно на правата и заштита на старите лица. Во вториот дел од трудот ќе го анализираме вториот проблем поврзан со потребата од подобрување на правната заштита на старите лица кои се вклучени во овие договори. Недостигот од правно знаење кај овие луѓе често резултира со неправилно разбирање на нивните права и обврски, што може да доведе до непредвидени последици кога станува збор за издршката и имотните прашања. Во многу случаи, постарите лица можеби не се свесни дека имаат право на правна помош или не можат да си дозволат да чекаат судски одлуки поради нивната возраст. Конечно, третиот дел од трудот ќе се занимава со регулирање на договорот за доживотна издршка во земјите членки на ЕУ и како тој е регулиран во правните системи.

Овој труд ќе даде анализа на правната рамка, судските одлуки, за да се види кои субјекти се појавуваат кај овој вид на договори и кои се нивните права и обврски. Компаративниот метод ќе се примени за да се истражи регулирањето на овој договор во земјите-членки на ЕУ и да се утврди дали истиот е доследно регулиран. Главната цел е да се идентификуваат разликите и сличностите меѓу различните правни системи и нивната заштита на правата на старите лица. Во овој труд ќе бидат предложени и препораки за подобрување на уредувањето на овој правен институт.

Клучни зборови: *Договори за доживотна издршка, права на стари лица, член 25 CFREU, правна заштита, земји членки на ЕУ, компаративна анализа, правна регулатива.*

Вовед

Повелбата за основните права на ги признава и почитува правата на старите лица да водат достоинствен и независен живот и да учествуваат во општествениот и културниот живот (Official Journal of the European Communities 2000/C 364/1, 2000). Целта на Повелбата е да ги утврди основните принципи и права потребни за благосостојбата на сите оние кои зависат од други за поддршка и нега поради возраст, болест или инвалидитет (European Charter of the rights and responsibilities of older people in need of long, 2010). Старите лица имаат право на долготрајна грижа и помош од семејството и заедницата за да им се овозможи да водат безбеден, здрав и достоинствен живот. Правото на грижа и помош на старите лица наметнува позитивна одговорност на семејството, заедницата како и на државата да ја пружат потребната грижа и помош на овие луѓе во остварувањето на нивните права без никакви исклучоци.

Во контекст на нашето позитивно право, законодавецот го регулира договорот за доживотна издршка како еден од начините за обезбедување на грижа и помош на старите лица. Целта на овој договор е да се обезбеди можност на старите, работно-неспособни и изнемоштени лица, кои немаат свои деца или останале сами, да можат доживотно да бидат издржувани од друго лице. Од друга страна, интерес за склучување на овој договор постои и кај лицата кои се обврзани да ја обезбедат издршката. Тие стекнуваат одредени права и ствари, најчесто недвижен имот, како надоместок за обезбедената издршка. Токму поради тоа, договорот за доживотна издршка опстојува како и секој друг договор, благодарение на меѓусебните интереси на договорните страни – примателот и давателот на издршката.

Овој труд се фокусира на анализа на законските аспекти поврзани со договорите за доживотна издршка, во контекст на Повелбата за основните права на ЕУ која ги признава и почитува правата на старите лица да водат достоинствен и независен живот. Целта на ова истражување е да се испита можноста за употреба на договорот за доживотна издршка како правен инструмент за ефикасна заштита на старите лица во контекст на Повелбата на ЕУ.

Во првиот дел од трудот, ќе се анализираат можните учесници во договорите за доживотна издршка, како и нивните права и обврски, во однос на лицата кои се одговорни за заштитата на правата на старите лица согласно член 25 од Повелбата. Особено, трудот ќе ги истражи лицата кои може да бидат субјекти на договорот, во однос на тие кои се одговорни за ефикасно уживање на правата и заштита на старите лица.

Во вториот дел на трудот, ќе се анализира вториот проблем поврзан со потребата за подобрување на правната заштита на старите лица кои се вклучени во овие договори. Недостатокот на правно знаење меѓу овие лица често резултира во неточно разбирање на нивните права и обврски, што може да доведе до неочекувани последици во врска со проблемите за поддршка и имот. Во многу случаи, старите лица можеби не се свесни дека имаат право на правна помош или не можат да си дозволат да чекаат на судски одлуки поради своите години.

Конечно, третиот дел на трудот ќе се бави со регулацијата на договорите за доживотна издршка во државите-членки на ЕУ и начинот на кој е регулиран во правните системи.

Ова истражување ќе вклучи анализа на правни текстови, судски одлуки и теориски ставови за да се утврди кои субјекти се појавуваат во овој вид договори и какви се нивните права и обврски. Се применува компаративниот метод за истражување на регулацијата на овој вид договори во државите-членки на ЕУ за да се утврди дали е конзистентно регулиран. Главната цел е да се идентификуваат разликите и сличностите помеѓу различните правни системи и нивната заштита на правата на старите лица. Ова истражување исто така ќе предложи препораки за подобрување на овој правен институт.

Класификација на субјектите на договорот за доживотна издршка и одговорностите за обезбедување на ефективно уживање на правата

Поради намалената способност на старите и болните лица да се грижат за себе и да ги извршуваат редовните домашни обврски, како и честото отсуство на потребната помош од страна на лицата кои имаат законска обврска за издржување, се појавува потребата од често склучување на договорот за доживотна издршка. Договорот за доживотна издршка е правен институт чија законска дефиниција е содржана во член 1029 од Законот за облигациони односи („Службен весник на РСМ", бр. 18/01, 78/01, 04/02, 59/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09, 23/1, 123/13, 215/21, во понатамошниот текст ЗОО). Значењето на договорот за доживотна издршка е големо, бидејќи овозможува лицата кои не се во можност сами да се издржуваат или грижат за себе, да ја добијат потребната издршка. Тргнувајќи од законската дефиниција субјекти на договорот за доживотна издршка се примателот на издршката и давателот на издршката, а како корисник во случај кога доживотно издржување се договара во корист на трето лице, се јавува тоа трето лице. Третото лице како корисник на издржувањето, може да се јави самостојно како корисник на издржувањето, или на начин што заедно со примателот на издршката ќе се јави како корисник на издржувањето. Ако третото лице се јави како самостоен корисник на издржувањето, во таков случај станува збор за типичен договор во корист на трето лице, за кое нешто ќе се применат одредбите од Законот за облигациони односи.[1] Карактеристично за третото лице е дека тоа не е договорна страна и во овој случај тоа може да биде и лице кое е деловно неспособно. Моментот на склучување на договорот, е моментот кога третото лице се стекнува со право на издржување. Врз основа на сето наведено, можеме да заклучиме дека концептот на субјекти е поширок од концептот на договорни страни, бидејќи покрај договорните страни спаѓаат и третите лица кои не се учесници во потпишувањето на договорот.

Во македонскиот правен систем, врз основа на видот на лицето, субјектите на договорот за доживотна издршка не се изречно определени. Ова предизвикува дилема во теоријата и судската пракса за тоа кој може да се смета за договорна страна на овој вид договор. Иако законот не ги дефинира изречно субјектите на договорот за доживотна издршка, согласно основните принципи на облигационото право, субјекти на правото се физички и правни лица кои поседуваат правна способност. Правната способност претставува можност субјектите да бидат носители на права и обврски. Ова значи дека давателот и примателот на издршката може да бидат било кои лица што ги исполнуваат овие критериуми.

Врз основа на видот на лицата, кои се јавуваат како субјекти, можеме да ги класифицираме сите субјекти на склучувањето на договорот за доживотна издршка во смисла на физички и правни лица.

[1] Види за договор во корист на трето лице, член 136-140 од ЗОО

Примател на издршка. - Во договорот за доживотна издршка, примател на издржувањето може да биде само физичко лице. Најчесто се работи за старо и изнемоштено физичко лице кое има извесен имот, кое не е во состојба да се грижи само за себе. Издржувањето се воспоставува со цел да се задоволат животните потреби на едно физичко лице. Законот не пропишува посебни услови кои треба да ги исполни физичкото лице како примател на издржувањето, така што секое физичко лице може да биде страна кај овој договор. Ова не упатува да ги бараме можностите на физичко лице за склучување на договор за доживотна издршка како примател на издршка според правилата на граѓанското право (Subotić-Konstadinović, 1968). Оттука, примател на издржувањето може да биде физичко лице кое е деловно способно, но и физичко лице кое е деловно неспособно, но за него договорот ќе го склучи неговиот старател по одобрение од Центарот за социјални работи (Чавдар, 2012). Правните лица не можат да бидат одредени како примачи на издршка, со оглед на целта и природата на договорот. За полноважност на договорот за доживотна издршка не е од значење дали примателот на издршката располага со материјални средства за егзистенција, преку кои може да си овозможи издржување. Причината за ова е што предмет на договорот може да биде исклучиво во обезбедувањето на нега и грижа од страна на давателот на издршката, без притоа да се обезбедат материјални средства за покривање на трошоците за издршка.

Обврски на примателот на издршката. - Предметот на договорот за доживотна издршка, од една страна се обврските кои давателот на издршката ги има спрема примателот на издршката, а од друга страна ги опфаќа обврските кои примателот на издршката ги има спрема давателот на издршката. Обврските на примателот на издршката е поедноставно да се определат, со оглед на законската одредба, обврска на примателот на издршката е тој да му го даде на давателот на издршката како надомест целиот свој имот или определен дел од имотот, чие предавање е одложено се до смртта на примателот на издршката. Примателот на издршката со овој договор може да го пренесе само имотот кој што го поседувал во моментот на склучување на договорот, но не и имотот што евентуално примателот ќе ги стекне по склучувањето на договорот (ВСМ, Рев. Бр.58/82 од 23.02.1982).[2] Имотот што е предмет на договорот за доживотна издршка мора да биде индивидуално определен и специфицира (Мицковиќ, 2014). Тоа значи дека и подвижните ствари кои се предмет на договорот мора да бидат точно наведени, во спротивно тие нема да ја сочинуваат обврската на примателот, туку ќе бидат дел од неговата оставина (Stanković, 2010). Ова произлегува и од законските одредби дека предметот на договорот мора да биде дозволен, возможен, определен или барем определив (Галев, 2021). Спротивно на ова, ако предметот на договорот е невозможен, недозволен, неопределен или неопределив, тогаш тој договор во контекст на предметот е ништовен. Сето наведено е во интерес на примателот на издршката, бидејќи му дава дополнителна слобода да размисли за секој предмет посебно и да одлучи дали сака да го користи како надомест за добиената издршка. Со ова се отфрла можноста да биде договорена одредба која би го определила имотот на збирен начин.

Дополнително, предавањето на имотот е одложено се до смртта на примателот на издршката. Својата обврска примателот не ја врши за време на својот живот, туку со неговата смрт се врши предавање на имотот на давателот. Во овој случај обврската на примателот е со одложен рок, т.е. со моментот на неговата смрт. Ова е уште една од законодавните иницијативи кои се спроведуваат за заштита и поддршка на примателот на издршката. Ваквата одредба претставува најдобар начин за примателот да ги задржи своите права врз имотот, овозможувајќи му да го користи и да ги прибира плодовите од него, покрај правото на издршка и грижата која врз основа на договорот ја добива од другата договорна страна.

[2] Клаузулата во договорот за доживотна издршка дека примателот на издршката му ги остава на давателот на издршката како надомест за дадената издршка сите недвижности што ќе се затекнат во сопственост на примателот на издршката на денот на неговата смрт, има правно дејство само во однос на оние недвижности што биле сопственост на примателот на денот на склучувањето на договорот, а не и на оние што евентуално примателот ќе ги стекне и по склучувањето на договорот

Давател на издршка. - Давател на издршка, кај договорот за доживотна издршка може да биде секое физичко деловно способно лице. Лице кое е деловно неспособно, не може да настапи во својство на давател на издршка. Ова е оправдано и во поглед на целта поради кој овој договор се склучува, а тоа е да се издржуваат стари и изнемоштени лица, што е разбирливо дека договорните обврски соодветно не може да ги извршува лице кое самото има потреба од здравствена заштита и нега (Панева, 2023).

Според одредбите на ЗОО, не се бара давателот на издршката да исполнува одредени својства, ниту да даде гаранција дека ќе биде во состојба да одговори на своите обврски од договорот. Ова се должи на строгата форма на склучување на договорот, и присуството на судија или нотар при склучување на договорот, кое влијае на договорните страни да го сфатат значењето и последиците од склучување на ваков договор.[3] Учеството на судијата или нотарот и неговата поука, без сомнение, ја намалува можноста од заблуда во врска со личноста и особините на страните и преставува гаранција дека договорните страни ќе бидат во состојба да ги исполнат договорните обврски (Subotić-Konstadinović, 1968). Овие мерки ја зголемуваат сигурноста при склучувањето на договорот за доживотна издршка и го заштитуваат примателот на издршката од можни злоупотреби од страна на давателот на издршката.

Имајќи го ова во предвид, како давател на доживотна издршка може да се јави и малолетно лице, само ако има одобрение од старателски орган. Доколку договорот за доживотна издршка бил склучен од малолетник под старателство, во својство на давател на издршка, но без согласност на органот на старателство, таквиот договор би бил ништовен. Сепак ваквиот договор може да биде полноважен, ако постои дополнително одобрување од органот на старателство или доколку малолетниот давател на издршка по полнолетството продолжил да го извршува договорот. На истото мислење е и нашата судска пракса (Одлука, ВСМ Гж. Бр.90/73 од 08.11.1973).

Во пракса најголем број на склучени договори за доживотна издршка се токму оние склучени меѓу роднините (Мицковиќ, 2014). Со оглед на тоа дека станува збор за договор intuitu personae, ваквиот факт воопшто не е неочекуван. Во теоријата и праксата долго време беше спорно дали договорот за доживотна издршка може да биде склучен помеѓу лица кои имаат законска обврска да се издржуваат, како што е случај со децата, а особено со брачните другари. Ова од причина што законската обврска за издршка помеѓу овие лица се удвојува со уште една договорна обврска. Сепак, во нашата практика на нашите судови, не беше спорна можноста за склучување на договор во кој како давател се јавува лице кое има законска обврска за издржување (Одлука, ВСМ, Рев.бр.156/79 од 20.06.1979).[4] Мора да се забележи дека ваквиот став може да доведе до сериозна злоупотреба на правата и изигрување на законот. Проблем се појавува кога постојат повеќе лица кои истовремено се обврзани да го издржуваат примателот врз основа на закон, а потоа тој склучува договор за доживотна издршка само со еден од нив. Злоупотребата се гледа во фактот дека во овој случај договорот претставува правна трансакција inter vivos, а имотот опфатен со договорот не влегува во наследството на примателот на издршката. Во недостиг на законска одредба со која се забранува склучување на договорот за доживотна издршка помеѓу лицата кои имаат законска обврска за издржување, товарот на испитувањето се префрла на судот, кој во секој конкретен случај ќе треба да ги земе во предвид сите релевантни околности што може да укажуваат на злоупотреба, кој не само што е сложен, туку и практично невозможно.

При класификација на лицата кои можат да се јават како субјекти, веќе споменавме дека правно лице не може да се јави во улога на примател на издршка. Правните лица се субјект на правото кои изразуваат правно релевантна волја, имаат свој имот, зад кој стојат група физички лица на кои правото им дозволува да дејствуваат како една индивидуа со цел да постигнат одредени цели. Врз основа на оваа дефиниција, а и претходно кажаното, можеме да заклучиме дека правно лице може да се најде само во улога на давател на издршка. Правната рамка на

[3] Доколку не се почитува строгата форма, договорот ќе биде ништовен.
[4] Независно што според законот за семејство брачните другари се должни заемно да се помагаат и да се издржуваат, не е исклучена можноста да склучи и договор за доживотна издршка, кога тоа е во нивен интерес и кога имаат таква волја.

договорот за доживотна издршка во нашиот правен систем не содржи правни норми кои се јасни во однос на тоа кои правни лица можат да се јават како страна на давател на доживотна издршка и какви се нивните права и обврски. Се остава дилема дали сите правни лица имаат можност да бидат даватели на издршка или законот ја резервира таа можност само за одредени форми на правни лица. Согласно науката и праксата покажуваат дека правните лица можат да бидат даватели на доживотна издршка, доколку тоа не е во спротивност со нивниот статут, односно правилата според кои работат (Чавдар, 2012). Сепак сметаме дека е неопходно законот јасно да ги определи категориите на правни лица кои може да настапуваат како даватели на издршка. Примерот на појаснување може да биде вклучувањето на одредба во законот која ќе специфицира дека во случај да правно лице настапува како договорна страна, обезбедувањето на издршка не смее да биде во спротивност со дејноста која ја врши правното лице. Овој вид на прецизност во формулирањето на законските одредби ќе спречи нејаснотии и разлики во толкувањето на законот, а исто така ќе обезбеди конзистентност и стабилност во правната пракса.[5] Исто така, законодавецот, заради правна сигурност, треба преку систем на набројување да прецизира за кои правни лица се однесува одредбата. Во спротивно ќе се смета за дозволено да се склучуваат вакви договори со правни лица кои во рамките на нивната професија не се занимаваат со грижа и нега за примателите на издршката.

Согласно Законот за социјална заштита (Службен весник на РСМ, бр.104, 2019), во случаите кога полнолетно лице кое има имот или приход од имот, кој ја надминува висината на правото на гарантираната минимална помош или правото на социјалната сигурност за старите лица и поднело барање за остварување на услуга за вон-семејна заштита[6], центарот за социјална работа со лицето може да склучи договор за доживотно издржување согласно со закон, а по претходна согласност на Министерството.[7] Ова значи дека според овој закон, Центарот за социјални работи, како стручна установа со јавни овластувања заради вршење работи од социјалната заштита, може да настапи како давател на издршка. Во рамките на овој договор, давателот на издршката има обврска да ги подмирува трошоците за сместување и грижа на примателот на издршката во дом за стари лица и да го погребе на местото избрано од примателот, со целосно покривање на погребалните трошоци. Од друга страна, по смртта на примателот на издршката, неговиот имот му се отстапува во сопственост на давателот на издршката.[8]

Согласно наведената одредба, за да може ЦСР да склучи договор за доживотна издршка потребно е да добие согласност од Министерството за труд и социјална политика. Во спротивно вака склучениот договор би бил апсолутно ништовен. Поради немањето таква согласност, судијата, односно нотарот не би можел да им потврди таков договор на заинтересираните договорни страни. Во секој поединечен случај, министерството го оценува договорот и сите

[5] Споредбено во српското наследно право е предвидено посебен случај за ништовност на договорот. Ништовен е договорот во кој давателот на одржување е физичко или правно лице кое се грижи за примателот на издршката (медицински персонал, болници, разни агенции итн.) во рамките на неговото занимање, односно дејност, е ништовен доколку договорот претходно не бил одобрен од надлежниот орган за старателство. Оваа одредба е донесена во српското право исклучиво во насока на заштита на примателот на издршката. Види член 196 од Zakon o nasledivanju.https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nasledjivanju.html

[6] Со услуги на вонсемејна заштита се обезбедува основна заштита која опфаќа: сместување, помош и поддршка од стручни лица, згрижување, исхрана, облека, здравствена заштита, и други услуги во зависност од видот на корисниците, кои немаат услови за живеење во своето семејство или од други причини им е потребна вон-семејна заштита.

[7] Види член 296 од Законот за социјална заштита (Службен весник на РСМ, бр.104 од 23.5.2019 година)

[8] Од направената анализа може да се забележи дека вакви договори постојат во пракса на територија на РСМ, каде како давател се јавува ЦСР. Имено, Од досегашната пракса кога во важност бил стариот Закон за социјална заштита со Договорот за доживотна издршка, Центарот за социјална работа (давателот на издршката) се обврзувал на примателот на издршката да му обезбеди постојана парична помош, право кое со новиот Закон за социјална заштита (Службен весник на РСМ бр. 104/19) како такво повеќе не постои, додека пак примателот на издршката се обврзувал по неговата смрт да го остави во наследство својот имот на давателот на издршката определен во договорот.

други можни обврски од договорот пред давање каква било согласност. Според ова, ваквата одредба е во целост во најдобар интерес на примателот на издршката.

Оваа можност за Центарот за социјални работи да биде давател на издршка може да се оправда и со можноста, за стекнување право на сопственост на недвижности, што може да се искористи во рамките на редовната работа на центарот. Оваа аргументација ја оправдува можноста за склучување на договори со овие правни лица.

Обврски на давателот на издршката. - Според природата на договорот, давателот на издршката, најпрвин се стекнува со обврски. Давателот на издршката за предмет на својата обврска го има, задоволувањето на потребите на примателот на издршката заради одржување на животот. Обврската за издржување се состои од низа давања и сторувања, со цел да се задоволат неопходните потреби на примателот. Содржината на обврските првенствено се определува со самиот договор за доживотна издршка. Договорните страни имаат слобода самостојно да ги уредат своите права и обврски. Големината и обемот на издржувањето пред се зависи од она што е договорено, но доколку во договорот не се определени, обемот на издржувањето се цени според потребите на примателот на издршката и можностите на давателот на издршката.

Најчесто во договорот како обврска на давателот на издршката е предвидено на примателот да му обезбеди: исхрана, стан, облекување, негување, лекување, а исто така да ги намири трошоците кои се појавуваат во врска со начинот на животот на примателот на издршката. Тука спаѓаат и трошоците кои се однесуваат на личните и културните потреби на примателот. Квалитетот и правото на издржување кои ги гарантира законот за примателот на издршката, јасно покажува дека законодавецот посебно се грижел за заштитата на овие лица, не само за нивната физичка егзистенција, туку и за заштита на нивното достоинство, а нивната конкретизација е обликувана со науката и судската пракса. Обврските давателот на издршката ги презема за време на живот на примателот, но одредени обврски е должен да ги преземе и по неговата смрт (погреб, подигнување на надгробен споменик, помен и слично). Своите обврски давателот треба да ги изврши совесно и навремено.

Во наследно-правното законодавство на Хрватска се предвидува содржината на издржувањето на примателот, вклучувајќи обврска за храна, нега и грижа за здравјето на примателот и задоволувањето на другите основни животни потреби, поднесувањето на трошоците за сместување на примателот и трошоците за погреб, се она што ги задоволува секојдневните и најважните потреби на примателот на издршката.[9] Наспроти тоа, нашиот закон не предвидува конкретно во што се состои обврската на давателот на издршка. Оваа може да резултира во несигурност за примателот, особено во случај на судски спорови. За да се подобри заштитата на примателот на издршката, нашиот закон би требало да се надополни, вклучувајќи јасно определување на обврската на давателот на издршката, со што ќе се обезбеди поголем степен на заштита на примателот.

Според член 25 од Повелбата за основните права на , државите членки се задолжени да гарантираат ефективна заштита на правата на старите и изнемоштени лица. Имајќи го сето погоре изнесено, а во контекст на договорот за доживотна издршка, одговорноста за обезбедување на ефективна заштита на правата на старите лица согласно правото на ЕУ лежи на давателот на издршката и на органите на државата. Давателот на издршка има правна и морална обврска да се грижи за благосостојбата на примателот на издршката и да му ги обезбеди сите потребни услови за достојно живеење. Органите на државата, пак, треба да осигурат систем на надзор и интервенција во случај на злоупотреба или незаконито запоставување на правата на старите лица. Од ова следува дека и давателот на издршката и органите на државата, вклучувајќи ги и центрите на социјална работа како носители на јавни овластувања имаат клучна улога во обезбедувањето на заштита на старите лица.

[9] Види член 579 став 2 од Законот за облигациони односи (35/05, 155/23) на Хрватска

Останати предизвици со кои се соочуваат старите лица во договорите за доживотна издршка

Како што веќе објаснивме погоре, најчесто приматели на издршка се постари лица кои се болни и физички немоќни, зависни од помош на други. Со оглед на ова, не ретко се случувало примателот на издршката, да не е запознаен со сите права и обврски кои произлегуваат од договорот и да ги истражат сите можни последици. Понекогаш се случувало некои од нив да го склучат договорот за доживотна издршка и кога се свесни дека условите не се во нивна корист, сметајќи дека немаат друг избор (Klasiček, 2019).

Сепак, не може да се негира дека примателот на издршката денес не е подобро заштитен. ЗОО прецизно дефинира дека јавните органи треба да учествуваат во склучувањето на овој договор. Од одредбите на ЗОО произлегува дека за склучување на договорот за доживотна издршка се бара најстрога форма што е пропишана за некоја правна работа, а тоа е солемнитетната форма и тоа заверка од страна на судија или нотар и во присуство на двајца сведоци.[10] Пропишаната форма е суштествен елемент за полноважност на договорот, па доколку не биде запазена, договорот не произведува правно дејство. Ваквата форма е во улога на заштита на примателот на издршката, но и на неговите нужни наследници. Тоа го подвлекува и самиот законодавец, предвидувајќи обврска на судијата, односно нотарот да го предупреди примателот на издршката за последиците од договорот, што ја минимизира можноста за очигледен недостаток на волјата на страна на примателот на издршката (Stanković, 2010). Освен тоа, оваа форма служи како доказ дека договорот за доживотна издршка е склучен, како и гаранција за извршување на меѓусебните договорни обврски, што укажува на тоа дека формата е повеќе предвидена во интерес на заштита на примателот на издршката, кое како старо лице и изнемоштени му се гарантира исполнување на неговите права од договорот. Оваа постапка обезбедува дека примателите на издршката се запознаени со своите права и обврски, како и со сите можни последици, што го намалува ризикот од евентуални злоупотреби. Со формата се овозможува и евентуално докажување дека се преземени некои дејствија и создава сигурна основа за внесување на правно релевантните факти во јавниот регистар.

Посебно важно е што постапката може да вклучи и запишување на договорот во јавните книги, т.е. во катастарот на недвижностите, што го обезбедува неговиот објективен карактер и дава дополнителна сигурност на договорните страни. Ова покажува дека државата презема одговорност за заштита на старите лица и обезбедува одреден степен на нивен надзор, осигурувајќи дека сите договори се склучени во согласност со законот и во најдобриот интерес на сите вклучени страни.

Меѓутоа, иако напред изнесените аргументи ја оправдуваат невалидноста на договорот за доживотна издршка, во случај на неисполнување на формалните услови предвидено со закон, постојат ситуации каде поништувањето на договорот може да предизвика поголема штета спрема примателот на издршката, особено ако недостатоците во однос на формата се минимални, а договорот подолго време се извршувал. Имено, инсистирањето за поништување на договорот секогаш кога не се исполнети законските услови за негово склучување, може да биде не само неправично, туку во некои случаи може да претставува и злоупотреба на правата. Во интерес на примателот на издршката, се смета за оправдан ставот на судската пракса да се дозволи конвалидација на договорот во случај на минимални недостатоци во формата на договорот, или ако давателот на издршката во целост или во најголем дел веќе ја исполнил својата обврска.[11] Ова пристапување не само што го штити интересот на примателот на

[10] За формата на договорот за доживотна издршка види член 1030 од ЗОО. Сведоци можат да бидат само лица кои можат да бидат сведоци при составување на судски тестамент. Согласно член 70 од Законот за наследување при составување на судски тестамент можат да бидат сведоци полнолетни лица на кои не им е одземена деловната способност и кои знаат да читаат и пишуваат , а го разбираат и јазикот на кој е составен тестаментот.

[11] Тоа што при заверката на договорот за доживотна издршка присуствувал сведок кој како близок роднина на примателот на издршката не би можел да биде сведок – не е од одлучно влијание за поништување на договорот за доживотна издршка ако согласно член 73 од ЗОО договорните страни ги извршиле своите обврски во целост или во претежниот дел. (ВСРМ Рев.753/95 од 23.05.1996год и Рев од 28.05.1996 година)

издршката, туку спречува непотребни правни процеси и гарантира важност на веќе постоечкиот договор.

Заштитата на примателот на издршката се остварува и преку можноста за раскинување и поништување на договорот кои институти се нормирани со ЗОО.[12] Значаен придонес во остварување на оваа заштита дава и многубројната судска пракса, особено преку прецизирање на правните стандарди за оценка на промените во меѓусебните односи до степен на неподносливост и отсуство на неизвесноста кај давателот на издршката во поглед на должината на животот на примателот на издршката.

Со оглед дека генерално судските постапки траат подолго, а примателите на издршката кај овој договор се претежно повозрасни, може да се случи овие лица да починат пред да се донесе правосилна судска одлука. Затоа, следниот предлог е да се утврди дека споровите што произлегуваат од договорот за доживотна издршка треба да се сметаат за итни постапки.[13] Итното решавање на ваквите спорови е во согласност со посебните услови за раскинување на договорот, како заедничкиот живот, неизвесноста во времетраење на овие договори и содржината на обврските на давателот на издршката. Токму поради ова законот предвидува можност за раскинување на договорот за доживотна издршка во случај договарачите да живеат заедно, па нивните односи толку се растројат што заедничкиот живот станал неподнослив. Оваа причина за раскинување на договорот е предвидена единствено кај овој вид на договор, врз основа на која договорните страни можат да барат од судот да го раскине договорот.

Според тоа, во спорови кои произлегуваат од договорите за доживотна издршка може да се определи одреден временски период во кој мора да се донесе првостепена одлука. Доколку се оди во таа насока, треба да се ограничи и времето на донесување на одлуката на второстепениот суд, во случај на жалба. За да се забрза сè, може да се утврди и дека само одредени судии ќе бидат специјализирани за вакви постапки, бидејќи би биле добро запознаени со проблемите што произлегуваат од овие договори и судската пракса што се однесуваат на нив, што секако ќе придонесе за побрзо и поправично решавање на овие постапки.

Договорот за доживотна издршка во земјите членки на ЕУ

Истражувањето за правното регулирање на договорот за доживотна издршка во другите правни системи претставуваше предизвик, бидејќи е тешко точно да се утврди во кои земји членки на ЕУ е регулиран. Во процесот на истражување, присуството на овој вид на договори е забележан во правните системи на Бугарија, Словенија и Хрватска. Исто така, овој договор како правен институт се среќава и во Швајцарија, Германија (Грујић, 2010).

Во хрватското право. Со оглед на темата и предметот на истражување, забележани се некои интересни новости и разлики во договорот за доживотна издршка, па затоа особено ќе се задржиме на хрватското право.

Во Хрватска договорот за доживотна издршка е регулиран со Законот за облигациони односи како именуван договор под називот „Ugovor o dozivotnom izdrzavanju (uz prjineos imovine nakon smrti)". Одредбите кои ги регулираат овие договори се прилично идентични со оние на македонскиот закон за облигациони односи. Поради историски и правни сличности помеѓу македонскиот и хрватскиот правен систем, кои потекнуваат од заеднички извор како дел од поранешна Југославија, не е чудно што нивното законодавство е насочено кон постигнување исти резултати – заштита и правна сигурност за сите вклучени страни. Оттука за очекување е дека истите предизвици што ги има во македонскиот правен систем, во врска со овие договори, се појавуваат и во Хрватска.

Иако овие договори имаат благородна и несебична цел - помагање на постарите, тие често се средство за измама и манипулација на „послабата" страна, односно постарите граѓани кои повеќе не се во можност да се грижат за себе. Со оглед на почестите случаи кои се јавуваат, Хрватска зема иницијатива да направи значајни промени и да ја подобри законската регулатива

[12] Раскинувањето и поништувањето на договорот за доживотна издршка се уредени со членовите 1033-1035 од ЗОО.
[13] Ваква новина е предвидена во Хрватското законодавство, со Закон за изменување и дополнување на Законот за облигациони односи од декември 2023 година.

во оваа област. Ова е важен чекор кој цели да се спречат слични злоупотреби во иднина и да се обезбеди заштита на правата на примателите на доживотна издршка. Една од значајните промени е ограничувањето на бројот на договори за доживотно издржување на страната на давателот, кој е ограничен на максимум три склучени договори - затоа, еден давател на издржување може да има најмногу три склучени договори за доживотно издржување.[14] Важно е да се наспомене дека ако овој број се надмине, секој следен договор автоматски се смета за ништовен.

Другата значајна измена е воведувањето на Регистар на договори за доживотна издршка, заради систематизирање и проверка на бројот на склучени договори.[15] Следната измена е во контекст на запишување на договорот во земјишниот регистар доколку предмет на договорот е недвижен имот, т.е. запишување на договорот во јавниот регистар, доколку предметот е движен имот. [16] Оваа одредба придонесува за зголемена правна сигурност преку информирање на сите дека недвижноста/движењето е „оптоварено" со договор за доживотна издршка.

Новите измени содржат детална дефиниција на содржината на издршката, која треба да ги исполни основните животни потреби на примателот на издршката во однос на местото на живеење, грижата за храната, здравјето, комуналните трошоци, со цел појасно да се дефинираат обврска на давателот на издршката и да се спречи негово евентуално избегнување. Понатаму, во измените појасно е дефинирано упатството за правата и обврските на договорните страни, така што нотарот/судијата ќе го прочита договорот, ќе ја објасни разликата и ќе ги предупреди за правата и обврските, со цел тие да бидат посвесни за последиците што произлегуваат од гореспоменатиот договор.

Во иста насока, со цел да се заштитат постарите граѓани, се менува и Законот за парнична постапка со воведување итни судски постапки во постапки поврзани со раскинување и промена на договори за доживотна издршка.

Во словенечкото право. Во словенечкото право договорот за доживотна издршка е регулиран во Законот за облигациони односи[17], се појавува под називот „Pogodba o dosmrtnem preživljanju". Со оглед на темата на овој труд, не постојат некои специфичности и проблеми кои се разликуваат во однос на нашето законодавство. Една интересна одредба во законот се однесува на можноста давателот на издршката да се откаже од располагањето со имотот што е предмет на договорот за доживотна издршка во корист на примателот на издршката.

Во бугарското право. Во Бугарија, согласно направеното истражување постои можност за склучување на договор за доживотна издршка (прехвърляне на имот срещу издръжка и гледане – пренос на правото на сопственост врз недвижен имот во замена за одржување и грижа). Овој вид на договор не е специфично регулиран со Законот за облигациони односи и договори во Бугарија. Сепак, договорот за доживотна издршка може да се склучи доколку се придржува на општите правила за важноста на договорите. Овој договор е прилично сличен на македонскиот договор и слични предизвици се појавуваат и во Бугарија. Договорот за пренос на правото на сопственост врз недвижен имот во замена за одржување и грижа претставува писмен договор во форма на имотен лист според кој едно лице (преносител) ја пренесува сопственоста на сопствениот имот во замена за обврска на лицето кое го добива имотот (стекнувачот) да обезбеди доживотно одржување и нега. Најчесто пренесувачите во таквите договори се стари

---

[14] Види член 580 од Zakon o obaveznim odnosima (NN 155/2023).

[15] По службена должност, податоци за склучувањето, промените и раскинувањето на наведените договори, како и за постапките започнати заради измена, раскинување, поништување или поништување на договори за доживотна издршка или договори за доживотна издршка и начинот на правно завршување на започнатата процедури, се внесуваат во Регистарот.

[16] Пред измените давателот на издршката бил овластен да бара упис на договорот во земјишниот регистар/јавниот регистар, но не бил должен да го стори тоа. Со новата измена, се предлага овластеното лице (судија/нотар) по склучување на договорот, доколку предметот е недвижен имот, договорот за доживотно издржување да го прибележи во земјишниот регистар доколку предметот на договорот е недвижност, односно прибележување на договорот во јавниот регистар, доколку предметот е движен имот или право. Оваа одредба придонесува за зголемена правна сигурност преку информирање на сите дека недвижноста/движењето е „оптоварено" со договор за доживотна издршка.

[17] Види повеќе: http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1263

лица кои го пренесуваат својот имот во замена за правото на доживотно одржување и грижа што им е потребна. Во исто време, таквиот договор ја уредува идната распределба на средствата.[18]

Кога станува збор за другите земји членки на ЕУ, немаше можност детално да се истражат какви се правилата за овие видови договори. Меѓутоа, ако хрватските, словенечките и бугарските земји го регулираат ова прашање, истите треба да бидат индикатори, и може да се очекува дека овие видови договори се дозволени низ ЕУ, без разлика дали тие се конкретно дефинирани во нивните соодветни законодавства. Она што исто така може да се очекува е дека истите прашања што се појавуваат во овие правни системи во врска со овие договори, се појавуваат и во другите земји кои се членки на ЕУ.

Заклучок

Во поглед на целта на нашето истражување да се процени дали договорот за доживотна издршка може да се користи како ефективен правен инструмент за да се обезбеди заштита на старите лица во контекст на член 25 од Повелбата на ЕУ, нашата анализа покажа дека овој договор нуди потенцијални предности и може да игра значајна улога во заштита на старите лица. Имајќи во предвид дека првичната цел на законодавецот при регулирање на овој договор беше да се заштитат старите и изнемоштени лица кои не можат да се грижат самите за себе, се потврдува дека овој договор претставува значаен инструмент за заштита на старите лица.

Одговорноста за обезбедување на адекватна заштита на старите лица лежи на давателот на издршката и на органите на државата. Давателот на издршка има правна и морална обврска да се грижи за заштита на примателот на издршката и да му обезбеди сите потребни услови за достојно живеење. Органите на државата, пак, треба да осигурат систем на надзор во случај на злоупотреба или незаконито запоставување на правата на старите лица.

Важна улога во заштита на примателот на издршката кај договорот за доживотна издршка имаат и правната наука и судската пракса, кои преку прецизирање на предметот, квалитетот и обемот на обврската на давателот на издршката допринесуваат до остварување на суштината на овој договор. Сепак треба да се истакне дека постојат потреби за подобрување на правната рамка и појаснување на правата и обврските на договорните страни.

Со оглед на зголемената посветеност кон заштита на примателите на издршка во современите општества, станува очигледна потребата од адаптирање на законската рамка. Во овој контекст, се појавува неопходноста за изменување и дополнување на постоечките правни механизми. Овие промени ќе обезбедат подобра заштита на правата и интересите на примателите на издршка, во соодветност со современите потреби и предизвици. Овие адаптации се суштински за да се осигура ефикасна и справедлива заштита на старите лица кои зависат од договорот за доживотна издршка.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Учебници, монографии, статии

А.Панева. (2023). Раскинување на договорот за доживотна издршка поради променети околности. Меѓународна научна конференција „Општествените промени во глобалниот свет", Правен факултет, Штип

Галев Г. & Дабовиќ Анастасовка Ј. (2021). Облигационо право. Скопје

D. Klasiček, S. Šimleša Vučemilović. Certain issues concerning contracts on support for life and contracts on support until death.

И. Гаврић. (2014). Субјекти уговора о доживотном издржавању, Гласник АКВ, str.431-447

M.Stankovič. (2010) Ugovor o doživotnom izdržavanju u srpskom pozitivnom parvo. Pravni zivot 10/2010

M.Stankovič. (2011) Zastita primalca prema pravilima o prestanku ugovora o doživotnom izdržavanju u srpsko pozitivnopravo. Pravni zivot 10/2011

M.Ubavič. (2004). Ugovori o doživotnom izdržavanju, Beograd

Мицковиќ Д. & Ристов А. (2014). Наследно право. Скопје

[18] Види повеќе: https://id-lawoffice.com/bg/услуги/прехвърляне-на-имот-срещу-издръжка-и-г/

N. Subotić-Konstadinović. Ugovor o doživotnom izdržavanju.
Н. Грујић. Давалац издржавања код уговора о доживотном издржавању. Pravni zapisi, Godina I, str.495-515
Чавдар К., Чавдар. К. (2012). Коментар на Законот за облигационите односи. Скопје: Академик
Прехвърляне на имот срещу издръжка и гледане. https://idlawoffice.com/bg/услуги/прехвърляне-на-имот-срещу-издръжка-и-г/
Zbornik radova. (1997). Ugovor o doživotnom izdržavanju. Nis

Правни прописи
Законот за облигациони односи („Службен весник на РСМ“, бр. 18/01, 78/01, 04/02, 59/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09, 23/1, 123/13, 215/21),
Закон за социјална заштита (Службен весник на РСМ, бр.104 од 23.5.2019 година)
Zakon o obveznim odnosima HR,
(NN35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23) na snazi od 30.12.2023,
Zakon o nasledivanju. (Sl.glasnik RS, br.46/95, 101/2003-odluka USRS 6/20)
Chapter of fundamental rights of the European Union (Official Journal of the European Communities 2000/C 364/1)
European Charter of the rights and responsibilities of older people in need of long-term care and assistance, June, 2010
Obligacijski zakonik (Uradni list RS, št. 97/07 , 64/16 – odl. US in 20/18 – OROZ631) http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1263

Судски одлуки
ВСМ, Рев. Бр.58/82 од 23.02.1982 година
ВСМ, Рев.бр.156/79 од 20.06.1979 година
Одлука на ВСМ Гж. Бр.90/73 од 08.11.1973
ВСРМ Рев.753/95 од 23.05.1996год и Рев од 28.05.1996 година